

Maktabgacha Yoshdagi Bolalarga Tabiyatni Asrashga O'rgatish Metodlari

Djurayeva Muhayyo Qaxxor qizi
23 -DMTT psixologi

Аннотация

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarni davlat maktabgacha ta'lim muassalarida tabiatni asrash va tabiatdagi turli xil jonzoqlar, o'simliklarning nomlari bilan tanishtirish o'rganilgan. Shuningdek 2-3 yoshli va 3-4 yoshli, 5-6 yoshli tarbiyalanuvchilarga yoshini e'tiborga olgan holda tabiat haqida tasavur hosil qilish o'rgatiladi.

Kalit so'zlar: daraxt, gul, lola, atirgul, olma, o'rik, qor, yomg'ir, bulut, shamol.

Maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablarida bolalarning yoshi, psixologik hamda fiziologik xususiyatlariga mos ravishda aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik, ekoiogik ta'limtarbiya berishni o'z oldiga vazifa qilib qo'yan. Bu vazifani hal etishda «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun, «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» hamda «Sog'lom avlod» davlat dasturi tayanch bo'la oladi. «Uchinchi ming yillikning bolasi» dasturi yetti yoshgacha bo'lgan bolalar tarbiyasini o'z ichiga olib, ta'lim va tarbiyaning ma'lum qirralarini bog'chada singdirishni rivojlantiradi.

Dasturning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

— bolalarda ilk yosh guruhdan o'simlik va hayvonlarga nisbatan qiziqish uyg'otish, ularni jonivorlarga mehr bilan munosabatda bo'lishga odatlantirish, suv va undan foydalanish, yomg'ir va qor, issiq va sovuq havo haqida tasavvurlar hosil qilish;

— 2—3 yosh davrdagi bolalarni tabiat bilan tanishtirishda Quyosh va Oy haqida tasavvur hosil qilish, tirik jonivorlardan mushuk, kuchuk, jo'ja, akvariumdagi baliqlar, qafasdagi qushlarni kuzatish, ularning nomini aytish, harakatini ko'rsatishga o'rgatish;

— daraxt, gul, o't-o'lanlarni farqlashga o'rgatish. Diqqatlarini xonada o'stiriladigan gullarning go'zalligiga jalb qilish, ularni sug'orib turish zarurligini tushuntirish, nomlari tanish bo'lgan sabzavot va mevalarni farqlashga o'rgatish, o'simliklarni ehtiyot qilishga odatlantirish.

— 3 yoshdan 4 yoshgacha bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya haqida dastlabki tushunchalarni berish: ayrim meva va sabzavotlar (olma, uzum, o'rik, olcha, gilos, qovun, tarvuz, karam, sabzi, voz' pomidor kabi), gullaydigan o'simlik va daraxtlar (lola, atirgul, olma, o'rik kabi) bilan tanishtirish, ularning nomi va rangini to'g'ri aytishga va birbiridan farqiashga o'rgatish, e'tiborlarini ularning go'zalligiga, hidiga qaratish;

— uy hayvonlari (kuchuk, mushuk, sigir, qo'y, echki, ot) bilan tanishtirish, ularni birbiridan farqiashga va nomlarini to'g'ri aytishga o'rgatish, rasmlar orqali yovvoyi hayvonlar (bo'ri, quvon tulki, ayiq) bilan tanishtirish, ularni farqlashga va nomlarini to'g'ri aytishga o'rgatish;

— qushlar (chumchuq, kaptar, musicha) va hasharotlar (chumoli, kapalak kabilar) bilan tanishtirish, ularning nomlarini to'g'ri aytishga o'rgatish;

— bolalarni istirohat bog'iga va hayvonot bog'iga (shaharda), bog', poliz va boshqa ekinzorlarga (qishloqda) sayrga olib chiqish va u yerdagi daraxt, gul, ekin va hayvonlar bilan tanishtirish, ehtiyotkorona munosabatda bo'lishga o'rgatish;

— tabiat hodisalari — qor, yomg'ir, bulut, shamol haqida tasavvur hosil qilish;

— bolalarda jonli tabiatga nisbatan mehribonlik hissini tarbiyalash, daraxt shohiga osilmaslik, tosh otmaslik, gullarni uzib tashlamaslik, maysalarni payhon qilmaslik, jonivorlarga ozor bermaslik zarurligini ularga anglatish;

—4 yoshdan 5 yoshgacha bolalarga tabiat va uni asrash zarurati xaqida ma'lumot berish. Meva va sabzavotlar (olma-uzum, qovun, tarvuz, nok, shaftoli, o'rik, olcha, qulupnay, sabzi, karam, pomidor, piyoz, kartoshka va boshqalar) nomlarini, shaklini, rangini, va ta'mini aytib berishga o'rgatish. Ulardan qaysi biri qaerda (daraxt, polizda kabi) o'sishi haqida tasavvur hosil qilish.

— Gullar bilan tanishtirishda davom etish, ularning nomlarini to'g'ri aytishga, rangi va o'ziga xos belgilarini ajrata olishga o'rgatish. Xona gullari haqida ma'lumot berish, ulardan ayrimlarining nomini aytishga o'rgatish. Ularni parvarish qilishga o'rgatish.

— Uy hayvonlari (mushuk, kuchuk, sigir, qo'y, echki, ot va boshqalar) va ularning bolalari nomlarini aytishga o'rgatish. Har qaysi uy hayvoni nima bilan oziqlanishi haqida tasavvur hosil qilish. Ularning o'ziga xos xususiyatlari (yurishi, ovoz chiqarishi)ni o'rgatish.

— Qushlar (chumchuq, musicha, kaptar, to'ti, bulbul, boy hg'li, qaldirg'och, qarg'a va boshqalar)ning nomi, katta –kichikligi, rangi, qanday ovoz chiqarishi, nima bilan tanishtirish. Bolalarda jonli tabiatga nisbatan mehribonlik hissini tarbiyalash. Ularga daraxt shoxiga osilmaslik, tosh otmaslik, gullarni uzub tashlamaslik, maysalarni payhon qilmaslik, jonivorlarga ozor bermaslik zarurligini anglash.

— 5-6 yoshli bololarga tevarak-olam va tabiat hodisalari xakida ma'lumot berish. Er,osmon, quyosh, oy, yulduzlar, havo, suv, bulut, yog'ingarchilik, tuman, shamol, chaqmoq, momaqaldiroq kabi tabiat hodisalari haqida tasavvur hosil qilish;

—jonli tabiat — o'simlik va hayvonot dunyosi bilan yaqindan tanishtirish, manzarali daraxtlar (tol, terak, chinor, tut, qayrag'och, arena), mevali daraxtlar (olma, olcha, o'rik, shaftoli va boshqalar), dala o'simliklari (paxta, piyoz, lavlagi, kungaboqar, bug'doy va| boshqalar), buta o'simliklari (na'matak, malina, maymunjon va| boshqalar) nomlari bilan tanishtirish hamda ularni o'zaro farqlashga o'rgatish;

— bolalarda tabiat go'zalliklaridan zavq olish tuyg'usini tarbiyalash, o'simliklarga zarar yetkazmaslik (daraxt shoxlarinij sindimiaslik, o'to'lanlarnr bosmaslik, atrofmuhitni iflos qilmaslj kabilar)ni ularning ongiga singdirish;

— UY hayvonlari bilan yaqindan tanishtirish, ularni parvarish qilishga o'rgatish, yovvoyi hayvonlar bilan tanishtirish (hayvonot bog'iga sayr qilish, rasmlar, multfilmlar va boshqa teleko'rsatuvlarni tomosha qilish yordamida), hayvonlarning (maymun, yo'lbars, she'r, bo'ri, tulki, ayiq, fil, olmaxon, kiyik, bug'u kabilarining) nomlarini aytishga o'rgatish;

— bolalarning qushlar haqidagi tasavvurlarini kengaytirish, qushlarning yashash tarzi — o'troq qushlar, ayrim qushlar (qaldirg'och, laylak, turna va boshqalar)ning bahorda uchib kelishi, kuzda issiq o'lkalarga uchib ketishi, qarg'aning kuzda uchib kelishi va bahorda uchib ketishi haqida ma'lumot berish;

6-7 yosh davri. Bolalarda tevarak –olam va tabiat hodisalari haqida ma'lumot berish. Yorug'lik, elektr va issiqlik hodisalari (quyosh yoritadi va isitadi, elektr chiroq yonadi, elektr dazmol isiydi kabilar), magnit (magnitlarning o'zaro tortishishi, temirlarni o'ziga tortishi), tovush (buyumlarni bir –biriga urganda tovush chiqishi, hayvonlarning tovushi va insonlarning nutq tovushi orasidagi farq) haqida dastlabki ma'lumotlarni berish. Inson tafakkurining mahsuli bo'lgan turli texnik vositalar (radio, televizor, videomagnitafon, kompyuter) haqida ma'lumot berish. “Tetris”, “Sego” va “Dendi” kabi kompyuterlar bilan bog'liq o'yinlar tashkil etish. Yil, fasllar, ularning nomi va o'ziga xos xususiyatlari bilan tanishtirish. O'simliklarning tarkibiy tuzilishi (ildizi, tanasi, bargi) haqida tasavvur hosil qilish, o'simliklarning fasllarga ko'ra o'zgarishi haqida ma'lumot berish. Daraxt va butalar kurtaklarining bo'rtishi, barg yozishi va

gullashi, maysalarning o'sib chiqishi haqida tasavvur hosil qilish. O'simliklarni parvarish qilishda va hosilini yig'ishda ishtirok etishga o'rgatish.

Adabiyotlar

1. Jamoldinova O. Katta bocha yoshdagi bolalarni xalq hunarmandchiligi vositasida mehnatsevarlikni tarbiyalash. Pedagogika fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun tashkil etilgan dissertatsiya –T.1997y
2. Kamarova T.S.kak nuchit rebenka risovat. M.,1998y
3. Xasanboeva O.U. va bosh. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm ziyo. 2006
4. Mavlonova R., Hasanboeva O., Xoliqberdiev. Pedagogika. T., O'qituvchi 2002y
5. Maktabgacha tarbiya pedagogikasi. 2 -qismli. 1-k G`.V.I.loginova, T.G.samarukova taxriri ostida. T.O'qituvchi, 1991 y
6. Maktabgacha ta'lim muassasalari (bolalar bog`chalari) uchun dasturlar 11 –nomada –T., O'zPFITI, 1995 -1996y
7. Maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalar ta'lim tarbiyachiga qo'yiladigan davlat talablari . T., 2012y